

Trzeci Sektor dla Polski Sprawozdanie z dyskusji środowisk wiejskich

Dyskusja w ramach projektu „Trzeci Sektor dla Polski” prowadzona przez Forum Aktywizacji Obszarów Wiejskich odbyła się w dwóch etapach:

1. Dyskusja o najważniejszych wyzwaniach, na jakie starają się odpowiedzieć organizacje obywatelskie działające na obszarach wiejskich, odbyła się w Warszawie w dniu 11 czerwca 2014 r.;
2. Dyskusja porządkująca wyzwania według obszarów tematycznych oraz wskazująca konkretne rekomendacje i sposoby wdrożenia odbyła się w Warszawie w dniu 25 czerwca 2014 r.

Punktem wyjścia dyskusji była analiza wiejskich organizacji pozarządowych przeprowadzona przez FAOW i opracowana przez W. Goszczyńskiego, W. Kniecia i R. Kamińskiego w publikacji „Dylemat linoskoczka: czyli o profesjonalizacji autentyczności i perspektywach rozwoju organizacji pozarządowych na wsi i w małych miastach”, a także wnioski z konferencji „10 lat polskich organizacji pozarządowych w Unii Europejskiej”, zorganizowanej przez FAOW w dniach 9-10 czerwca 2014 r.

Generalnie, uczestnicy zgodzili się, że działalność organizacji wiejskich w Polsce na rzecz konkretnych środowisk lokalnych w dużym stopniu opiera się na zasadach rozwoju endogenego, wykorzystującego lokalne zasoby i przekształcając je w kapitały (kapitał ludzki, społeczny, polityczny, kulturowy, finansowy, fizyczny i naturalny). Waloryzacja tych kapitałów może przyczynić się do podnoszenia jakości życia, tworzenia dodatkowych źródeł dochodu, zapobiegania wykluczeniu i rozwiązywania innych problemów lokalnych. Jednym z potencjalnie skutecznych narzędzi może tu być podejście Leader, zwane od niedawna Rozwojem Lokalnym Kierowanym przez Społeczność (RLKS). Podejście to wpisuje się w szerszy trend związany z wyczerpywaniem się obecnej formy demokracji typu przedstawicielskiego i szerszy możliwości stosowania demokracji partycypatywnej.

W toku dyskusji zidentyfikowano następujące typy wyzwań stojących przed organizacjami wiejskimi:

(1) Wyzwania „zewnątrzne”, **w obszarze działalności organizacji wiejskich** – to wyzwania, na które organizacje starają się odpowiedzieć, takie jak angażowanie obywateli, budowanie zaufania i zwiększanie udziału mieszkańców wsi w decyzjach ich dotyczących, kwestie związane ze starzeniem się mieszkańców i wyludnianiem wsi, edukacją obywatelską i uczeniem przez całe życie, innowacją, kwestiami tradycji i kultury traktowanych czasem instrumentalnie, a także nowymi technologiami, klimatem i energią.

(2) Wyzwania „wewnętrzne” dotyczące **funkcjonowania samych organizacji**. W tej grupie znalazły się dylematy dotyczące zakorzenienia lokalnego i potrzeby skoncentrowania się organizacji na swoich celach w zderzeniu z koniecznością pozyskiwania środków i kształtowaniem się „klasy projektowej”, a także problemu zwiększania się dystansu między organizacją a społecznością w procesie biurokratyzacji (co może dotyczyć szczególnie LGD). W dyskusji pojawiały się też kwestie różnicy między „profesjonalizmem” (działaniem w sposób profesjonalny, w oparciu o standardy jakości) i „profesjonalizacją” (idącą w kierunku wytworzenia „klasy projektowej”), etyki i zasad oraz współpracy z innymi organizacjami, a także odpowiedzialności za majątek i prawidłowego zarządzania finansowego.

(3) Szczególną kategorię wyzwań wewnętrznych stanowią kwestie **finansowania organizacji**: była tu mowa o takich zagadnieniach jak przedsiębiorczość i możliwość generowania przychodów, problemy związane z korzystaniem ze środków unijnych, kwestie wkładu własnego i kapitału żelaznego, regrantingu oraz wyrównywania dostępu do finansów publicznych i prywatnych. Ważnym tematem była także kwestia rosnącej biurokracji, szczególnie w zakresie funduszy unijnych.

(4) Wyzwania **przekrojowe**: są to zagadnienia, które obejmują zarówno sferę wewnętrzną, jak i zewnętrzną funkcjonowania organizacji wiejskich, takie jak zwiększanie roli organizacji w przygotowywaniu rozwiązań prawnych oraz zapewnienie że głos środowisk lokalnych będzie słyszany na poziomie ogólnopolskim, budowanie dialogu i sieciowanie.

Znaczące miejsce w dyskusji zajęły kwestie współpracy organizacji z sektorem publicznym, szczególnie na poziomie gminy. W tym kontekście podkreślano, że istniejące narzędzia i rozwiązania powinny uwzględniać **specyfikę obszarów wiejskich**, w tym w szczególności:

- większe niż w mieście fizyczne odległości i problemy transportu (wymagające innego podejścia np. do organizacji spotkań, możliwości pokrywania kosztów dojazdu itp.);
- kwestie demograficzne (starzenie się i wyludnianie wielu obszarów wiejskich);
- poziom wykształcenia i utrudniony dostęp do możliwości podnoszenia kwalifikacji (np. dobrej jakości szkoleń);
- mniejsza liczba organizacji w przeliczeniu na mieszkańca, co w konsekwencji oznacza również szerszy profil ich działania;
- większa skłonność do zachowań autorytarnych ze strony samorządowców i większa zależność mieszkańców wsi od miejsc pracy związanych z samorządem.

W trakcie dyskusji poruszano kwestie związane z tematami powierzonymi do dyskusji w ramach FAOW (udział organizacji wiejskich w tworzeniu polityk publicznych i Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność), były one jednak traktowane „horyzontalnie” – przewijały się przez wszystkie poruszane wątki. W szczególności:

- uczestnicy dyskusji zwracali uwagę na dużą rolę, jaką odgrywają dla wielu organizacji wiejskich relacje z samorządem, zwykle związana ze wsparciem finansowym. Z jednej strony jest to okazja do realizacji w praktyce zasad partnerstwa i współpracy, jednak z drugiej – istnieje ryzyko zbyt dużego uzależnienia się organizacji od samorządu, klientelizmu, a także pokusy utrwalania utartych schematów.

- wiele pomysłów i rekomendacji może być zrealizowanych dzięki upowszechnieniu się podejścia RLKS oraz jego rozszerzeniu na inne obszary niż wiejskie – na wsi bowiem RLKS jest w Polsce realizowany (jako podejście Leader) już od 2004 roku. Mimo niewątpliwych sukcesów tego podejścia w aktywizacji społeczności lokalnych i pobudzeniu inicjatywy, dały się zauważyć także wiążące się z nim ryzyka, związane m.in. z dominacją sektora publicznego, myśleniem „projektowym” (a nie strategicznym) i rosnącą biurokracją.

Należy mieć nadzieję że nowe zasady przewidziane na okres programowania 2014-2020 pozwolą na wyeliminowanie niektórych problemów: nadzieję budzą szczególnie pomysły dotyczące zwiększenia roli LGD, „projekty parasolowe”. Na razie jednak zainteresowanie podejściem RLKS poza obszarami wiejskimi jest niewielkie, w znacznym stopniu z powodu braku wiedzy na ten temat zarówno wśród przedstawicieli administracji, jak i wielu środowisk pozarządowych.

Zestawienie problemów i pomysłów na ich rozwiązanie przewijającej się w trakcie dyskusji znajduje się w poniższej tabeli:

Diagnoza (wyzwania, trendy)	Wnioski dla organizacji wiejskich	Rekomendacje	Adresaci rekomendacji	Proponowany sposób wdrożenia, dobre praktyki
Wyzwania zewnętrzne w obszarze działania organizacji wiejskich				
Niska i malejąca aktywność obywatelska	<p>Potrzeba aktywizowania i angażowania mieszkańców, budowania postaw obywatelskich</p> <p>Potrzeba budowania zaufania między mieszkańcami, organizacjami, samorządem...</p>	<p>Promowanie współpracy między organizacjami i samorządem</p> <p>Wzmocnienie mechanizmów takich jak np. pełnomocnicy ds. kontaktów z organizacjami w samorządzie</p> <p>Szersze stosowanie narzędzi zapewniających mieszkańcom rzeczywisty wpływ (tak jak to ma miejsce w podejściu RLKS, o ile jest prawidłowo realizowane)</p> <p>Dostosowanie narzędzi współpracy do specyfiki obszarów wiejskich</p>	<ul style="list-style-type: none"> · samorządy (wójtowie, radni, urzędnicy) · organizacje · system prawny 	<p>Wykorzystanie istniejących rozwiązań prawnych (programy współpracy, rady działalności pożytku publicznego, konkursy, tworzenie warunków dla rozwoju organizacji przez samorząd...)</p> <p>Wspólne szkolenia dla przedstawicieli samorządu i organizacji</p> <p>Możliwości wskazania przez organizacje dziedzin działalności, które je interesują, aby zostały włączone do strategii gminy</p>
Zmiany w sposobie funkcjonowania demokracji	Zwiększenie roli demokracji bezpośredniej, partycypatywnej (np. partnerstw lokalnych) w stosunku do demokracji przedstawicielskiej, co może mieć szczególne znaczenie w małych społecznościach, w tym wiejskich	Wzmocnienie działań na rzecz partycypatywnych metod podejmowania decyzji o politykach publicznych (np. podejście typu Leader, RLKS), nadanie większej wagi lokalnym strategiom tworzonym przy udziale społeczności	<ul style="list-style-type: none"> · system prawny · samorządy lokalne i regionalne · organizacje lokalne · społeczności lokalne 	<p>Poszerzanie zakresu partycypatywnego podejmowania decyzji lokalnych, uwzględnianie pomysłów lokalnej społeczności w strategiach regionalnych</p> <p>Istniejące doświadczenia: podejście Leader (tam gdzie udało się autentycznie zaangażować społeczność), fundusz sołecki, w pewnym zakresie budżety partycypatywne</p> <p>Podnoszenie świadomości na</p>

				temat potencjału, jaki niesie podejście Leader/RLKS dla zwiększenia udziału społeczności lokalnych w procesie „rządności” (governance)
Procesy demograficzne, zwiększanie liczby osób starszych, ucieczka osób młodych do miast lub za granicę	Potrzeba angażowania osób starszych i młodzieży Inwestowanie w działania edukacyjne	Należy wspierać i upowszechniać działania adresowane do osób starszych i młodzieży oraz międzypokoleniowe oraz budować zdolności organizacji wiejskich w tym zakresie Należy zwiększyć możliwości wykorzystania istniejącej a mało używanej infrastruktury społecznej na wsi	<ul style="list-style-type: none"> · organizacje · samorządy · społeczności lokalne · organizacje wspierające 	<p>W tym zakresie istnieją już dobre praktyki (edukacja dorosłych, osób starszych, innowacyjne projekty międzypokoleniowe...)</p> <p>Szkolenia, publikacje ułatwiające upowszechnianie przykładów i pomysłów</p>
Potrzeby edukacyjne społeczeństwa	Konieczność podejmowania działań związanych z edukacją obywatelską, uczeniem się przez całe życie, wykluczeniem cyfrowym	Lepsze dostosowanie polityki edukacyjnej i szkoleniowej do potrzeb wsi Wsparcie dla organizacji wiejskich podejmujących takie działania	<ul style="list-style-type: none"> · system prawny · sektor publiczny różnych szczebli · LGD · organizacje wiejskie 	<p>Istnieją dobre przykłady działań edukacyjnych prowadzonych przez organizacje, należy je upowszechniać i tworzyć warunki replikacji w innych miejscach</p> <p>Działania edukacyjne prowadzone przez małe szkoły</p>
Zmiany zachodzące w środowisku związane z klimatem i energią	Jest to tematyka niezwykle ważna dla wsi i zarazem nowa szansa dla organizacji wiejskich	Promowanie zrównoważonego rozwoju, równomiernego korzystania z zasobów, budowanie zdolności dostosowawczych	<ul style="list-style-type: none"> · organizacje wiejskie · społeczności · sektor publiczny · LGD 	<p>Upowszechnianie przykładów już podejmowanych ciekawych projektów</p> <p>Tego typu działania mogłyby wspierać LGD</p>
Wyzwania wewnętrzne dotyczące funkcjonowania organizacji				
Słabość niektórych	Potrzeba budowania	Działania tego typu mogą zapewnić	· FAOW	Projekt „Dobry Start” poprzez

<p>organizacji wiejskich i brak współpracy między nimi</p>	<p>zdolności organizacji wiejskich (w tym prostych spraw jak korzystanie z Internetu i maila)</p> <p>Potrzeba sieciowania, współpracy i wymiany doświadczeń między organizacjami; potrzeba budowania zaufania między organizacjami w miejsce konkurencji</p>	<p>organizacje sieciujące, takie jak Forum Aktywizacji Obszarów Wiejskich</p> <p>Organizacje wiejskie powinny aktywniej poszukiwać współpracy nie tylko z samorządami, ale także między sobą</p> <p>Pomoc w pozytywnym postrzeganiu konfliktu jako sposobu na osiągnięcie porozumienia i wypracowanie wspólnych rozwiązań</p>	<ul style="list-style-type: none"> · organizacje wiejskie · organizacje wspierające · dysponenci funduszy na poziomie ogólnopolskim i regionalnym · organizacje wspierające · org. wiejskie · samorządy 	<p>swoje centra wspierania organizacji pozarządowych był dobrą praktyką, jego działania powinny być kontynuowane</p> <p>Metodą na wzmocnienie współpracy między organizacjami mogłyby być specjalne konkursy (lub priorytety) na projekty wspólne</p> <p>Skutecznym sposobem na poprawę współpracy z samorządem byłyby wspólne szkolenia dla przedstawicieli NGO i samorządów</p>
<p>Pojawienie się organizacji nastawionych przede wszystkim na realizację projektów, często bez zakorzenienia lokalnego</p>	<p>Potrzeba skupienia się na celach dla których organizacja została powołana i na trwałym związku ze społecznością lokalną</p>	<p>Przy zlecaniu lub powierzaniu zadań, przyznawaniu grantów kluczowe powinny być wzmocnienie więzi lokalnych i efekty długofalowe (a nie np. realizacja jednorazowego projektu przez wykonawcę zewnętrznego); sprawność techniczna w pisaniu wniosków nie powinna być głównym czynnikiem decydującym o wyborze wykonawcy czy beneficjenta</p> <p>Większe zwracanie uwagi na efekty (zwłaszcza jakościowe)</p>	<ul style="list-style-type: none"> · system prawny · decydenci · dysponenci środków publicznych, w tym LGD · organizacje wiejskie (wzmocnienie więzi lokalnych) 	<p>Upowszechnianie istniejących dobrych praktyk zarówno organizacji dobrze zakorzenionych w swojej społeczności, jak i realizacji przedsięwzięć z uwzględnieniem zakorzenienia lokalnego i długiej perspektywy</p> <p>Przykładem działania zintegrowanego ze społecznością są niektóre inicjatywy wykorzystania funduszu sołectkiego, a także np. wioski tematyczne</p>

		wydatkowanych środków a nie na ilość i szybkość wydatkowania		
Potrzeba budowania standardów i wizerunku organizacji	Dotyczy to również organizacji wiejskich, istnieje ryzyko upolitycznienia, partykularyzmu i klientelizmu	Organizacje muszą pracować nad standardami działania i wdrażaniem zasad etyki do swojego funkcjonowania Potrzeba identyfikowania i pomiaru „wartości dodanej” generowanej przez organizacje wiejskie	<ul style="list-style-type: none"> · organizacje wiejskie · organizacje wspierające 	<p>Kreowanie „marki” dobrze działających organizacji wiejskich</p> <p>Upowszechnianie dobrych przykładów (np. za pośrednictwem FAOW)</p> <p>Jednym z narzędzi, w odniesieniu do LGD, mogłaby być dobrze prowadzona auto-ewaluacja</p>
Rosnące wymogi dotyczące pozyskiwania funduszy, administrowania, rozliczania i finansów	Kwestia odpowiedzialności za majątek, prowadzenia księgowości, rozliczania projektów itp. dotyczy wielu organizacji wiejskich, szczególnie korzystających z funduszy unijnych (w tym LGD)	<p>Doskonalenie procedur administracyjnych w celu zmniejszenia biurokracji (np. w zakresie kontroli i rozliczania projektów)</p> <p>Budowanie umiejętności organizacji w zakresie administracyjno-finansowym</p> <p>W przypadku LGD: skupienie się na celach realizacji strategii, a nie na procedurach i rozliczaniu, pomoc beneficjentom w radzeniu sobie z biurokacją: „mówienie językiem społecznika, nie urzędnika”</p>	<ul style="list-style-type: none"> · system prawny · system wdrażania funduszy UE · sektor publiczny · organizacje wspierające · LGD · dysponenci funduszy 	<p>Stabilność przepisów, uproszczenie wymogów pozyskiwania grantów i rozliczania działalności organizacji pozarządowych</p> <p>Rozwiązaniem mogłyby być inkubatory dla organizacji wiejskich zapewniające wsparcie administracyjno-księgowo</p> <p>W nowym okresie LGD będą miały więcej środków na koszty bieżące i animowanie społeczności, co powinno zwiększyć ich zdolność oddziaływania</p>
Nowe technologie informatyczne	Dla wielu organizacji wiejskich korzystanie z technologii stanowi duże wyzwanie, ale	Doskonalenie umiejętności organizacji wiejskich w korzystaniu z technologii informacyjnych, zarówno w sposób „standardowy”	<ul style="list-style-type: none"> · organizacje wiejskie · organizacje wspierające 	<p>Upowszechnianie już istniejących przykładów np. crowdfundingu</p> <p>Podnoszenie umiejętności</p>

	jednocześnie szansę na rozwiązanie niektórych problemów (np. komunikacyjnych, związanych z rozliczaniem czy pozyskiwaniem środków)	(regularne korzystanie z internetu czy maila), jak i innowacyjny (np. pozyskiwanie środków przez crowdfunding)		korzystania z technologii
Wyzwania w zakresie finansowania				
Brak źródeł finansowania nastawionych na trwałość organizacji (a nie pojedyncze projekty)	Bardzo skromne środki finansowe w dyspozycji większości organizacji wiejskich Funkcjonowanie „od projektu do projektu”, nierówny dostęp do środków publicznych, niski poziom świadomości sektora prywatnego	Poszerzanie możliwości pozyskiwania środków przez organizacje wiejskie Upowszechnienie działalności odpłatnej statutowej (a nie tylko działalności gospodarczej)	<ul style="list-style-type: none"> · system prawny i podatkowy · organizacje wspierające · dysponenci funduszy publicznych · sektor prywatny 	Upowszechnienie dostępu do kapitału „żelaznego” Stworzenie specjalnego funduszu (np. rewolwingowego) na rozwój organizacji wiejskich, być może z udziałem sektora prywatnego, w tym bankowego (typu „banków etycznych”) czy przeznaczanie części środków pochodzących z działań innowacyjnych Poszerzanie świadomości wszystkich zainteresowanych (w tym organów kontrolnych) o możliwościach działalności odpłatnej statutowej
Brak środków własnych umożliwiających korzystanie ze źródeł zewnętrznych, np. funduszy unijnych	Niski poziom korzystania ze środków unijnych przez organizacje wiejskie	Doskonalenie rozwiązań dotyczących wkładu własnego w projektach (rozważenie zasadności tego rozwiązania w niektórych przypadkach, w innych stworzenie	<ul style="list-style-type: none"> · sektor publiczny · dysponenci funduszy 	Tam, gdzie organizacje realizują zadania publiczne, należy rozważyć zasadność wymogu wkładu własnego

		możliwości pozyskiwania tego wkładu)		Można ogłaszać osobne konkursy na wkład własny (np. na poziomie gminy, województwa...)
Szersze możliwości regrantingu	Szansa dla organizacji wiejskich, w szczególności LGD, pod warunkiem uproszczenia procedur	Uproszczenie procedur, szersze stosowanie „projektów parasolowych” i lokalnych narzędzi regrantingu Konieczna jest autentyczne przekazanie decyzji na poziom lokalny, to będzie sprzyjało rozwijaniu odpowiedzialności za środki	<ul style="list-style-type: none"> · dysponenci funduszy · LGD · organizacje wspierające, w tym sieci LGD 	Istnieją dobre przykłady z innych krajów (np. Szwecja), należy je upowszechniać i adaptować do warunków polskich
Rosnąca biurokracja związana z pozyskiwaniem i rozliczaniem środków publicznych	Dotyka szczególnie organizacje dysponujące szczupłymi kadrami i z niewielkim doświadczeniem, w tym wiele wiejskich	Upraszczenie procedur pozyskiwania i rozliczania środków (w tym szczególnie funduszy unijnych) Upraszczenie języka, jakim komunikują się urzędnicy odpowiedzialni za środki publiczne z realizatorami projektów	<ul style="list-style-type: none"> · sektor publiczny, w tym szczególnie dysponenci środków 	Tworzenie zasad rozliczania w oparciu o zaufanie i we współpracy z zainteresowanymi Odpowiednie szkolenie osób odpowiedzialnych za rozliczenia w ministerstwach, agencjach, urzędach marszałkowskich – najlepiej jeśli w tych szkoleniach uczestniczyłyby wspólnie osoby z urzędów i organizacji
Wyzwania „przekrojowe”				
Rosnąca rola trzeciego sektora w kreowaniu i realizacji polityk publicznych	Konieczność wyrażania głosu organizacji wiejskich w debacie na temat różnych polityk (nie tylko wobec wsi)	Wzmocnienie organizacji rzeczniczych wyrażających opinię szeroko rozumianych środowisk wiejskich (a nie tylko sektorowych, np. rolniczych czy ekologicznych), na różnych poziomach: lokalnym, regionalnym, krajowym	<ul style="list-style-type: none"> · organizacje rzecznicze (w tym FAOW) · sektor publiczny 	Zmiana podejścia do procesu „konsultacji” polityk i aktów prawnych, zapewnienie udziału przedstawicieli środowisk wiejskich już na etapie dyskusji o rozwiązaniach (a nie dopiero gotowych projektów)

		<p>Wzmocnienie procesu dwukierunkowego przepływu informacji o politykach publicznych, analizowania i tłumaczenia środowiskom wiejskim jaki wpływ mogą mieć proponowane rozwiązania, oraz budowanie zaplecza eksperckiego umożliwiającego przygotowywanie stanowisk</p> <p>Docelowo: „rural proofing”: analizowanie rozwiązań prawnych z różnych dziedzin pod kątem ich wpływu na sytuację wsi</p>	<ul style="list-style-type: none"> · organizacje rzecznicze · dysponenci środków · środowiska naukowe i eksperckie · system prawny · organizacje · eksperci 	<p>Projekty pomagające doskonalić dwukierunkowy przepływ informacji oraz podejmować zadania popularyzacyjne i eksperckie</p> <p>Wzorce „rural proofing” z innych krajów UE (Wlk. Brytania, Finlandia...)</p>
Formalne podejście do relacji między sektorem publicznym a organizacjami, brak dialogu	Dotyczy to również organizacji wiejskich i to na wszystkich poziomach	Podnoszenie świadomości sektora publicznego w zakresie roli organizacji, budowanie dialogu	<ul style="list-style-type: none"> · sektor publiczny · organizacje · organizacje wspierające 	Dobłą praktyką relacji opartych o dialog jest podejście MRiRW do programowania Lidera w obecnym okresie
Rosnąca rola działań podejmowanych wspólnie i sieciowania	Potrzeba zwiększenia współpracy między organizacjami wiejskimi i zapewnienia skutecznego sieciowania	Zapewnienie możliwości autentycznego sieciowania środowisk wiejskich w ramach organizacji przez nie tworzonych, a także w ramach mechanizmów finansowanych ze środków publicznych, takich jak Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich, która obecnie nie pełni tej funkcji	<ul style="list-style-type: none"> · organizacje wiejskie · organizacje wspierające · dysponenci środków publicznych 	<p>Wzmocnienie roli organizacji sieciujących takich jak FAOW czy Polska Sieć LGD oraz zapewnienie im wsparcia</p> <p>Przeznaczenie środków KSOW na autentyczne sieciowanie organizacji wiejskich (co obecnie ma miejsce w bardzo niewielkim zakresie)</p> <p>LGD mają dużą rolę do odegrania</p>

				w sieciowaniu i stymulowaniu wspólnych działań na obszarze swojego działania; istnieją już w tym zakresie dobre praktyki
--	--	--	--	--